

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΜΟΙ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΕΡΖΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ
1935

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» — ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.Ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ἄλλοτε καταταχθεῖ ἐθελοντῆς καὶ προορίζεται τώρα γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ καριέρα. Ὅταν ἀρχίξῃ ὁ τρίτος τόμος, ὅλη ἡ οἰκογένεια Πασκιέ εἶναι συγκεντρωμένη ἕνα βράδυ τοῦ Σεπτεμβρίου στὸ Créteil, ἕνα χαριτωμένο μέρος, μὲ μιὰν ἀτμοσφαῖρα λίγο μελαγχολικὴ. Ἡ κληρονομία ποῦ ἦταν τὸ θέμα τοῦ πρώτου τόμου ἔχει ἔλθει πιά : εἴκοσι χιλιάδες φράγκα. Τὰ παιδιά, πρὸ πάντων ὁ Ζοζέφ, ὁ πωυτότοκος, ζητοῦν τὸ μερίδιό τους, μιὰ προκαταβολὴ ἔναντι τῶν τίτλων τους. Ὁ πατέρας τους ὅμως ἔχει συνάψει δάνεια καὶ ἡ κατάστασις μπερδεύεται. Στὸ τέλος τῆς συζητήσεως, ὁ Λωρὰν παίρνει χίλια φράγκα ποῦ τοῦ χρειάζονται. Δὲν εἶναι ἀκόμα εἴκοσι χρονῶ. Βγαίνει ἔξω μὲ τὸν ἀδελφό του Ζοζέφ, καὶ τὴν ὥρα ποῦ περνοῦν κοντὰ στὸν ποταμό, ὁ Λωρὰν ριχνεῖ ἀπὸ τὰ πρώτα χρήματα, ποῦ εἶναι δικὰ του, ποῦ μπορεῖ νὰ τὰ κἀνῃ ὅτι θέλει, στὸ νερό. Αὐτὸ πιστεύει ὁ Ζοζέφ ὁ ἀδελφός του, ἀλλ' ὁ Λωρὰν δὲν θυσιάσε παρὰ τὰ πεντακόσια φράγκα, τὰ ἄλλα τὰ ἔκρυψε. Ἡ χειρονομία αὐτὴ εἶναι σημαντικὴ, ἐξηγεῖ τὸν βαθύτερο χαρακτήρα τοῦ Λωρὰν καὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι βρισκόμαστε στὶς παραμονὲς τοῦ 1900. Ὁ καινούργιος αἰώνας βρῖσκεται στὰ πρόθυρα. Μὲ τὴν πράξη του αὐτῆ ὁ Λωρὰν Πασκιέ δείχνει κατηγορηματικὰ τὸν ἰδεαλισμὸ του : ποῦ θὰ τὸν ὀδηγήσῃ ἀργότερα, ἀκόμα δὲ μποροῦμε νὰ τὸ ξέρωμε. Ὁ Λωρὰν ἔχει μιὰ φίλη ἀφοσιωμένη, ἔξυπνη, τὴν Ἑλένη Στυὸλ, κι' ἕνα φίλο στενό, τὸ Ζουστὲν Βέλ, ἑβραϊκῆς καταγωγῆς. Τὰ δυὸ αὐτὰ πρόσωπα, καθὼς κι' ἐν' ἄλλο, ὁ Σλέτερ, ἀντιπροσωπεύουν τὶς ἐπιστημονικὲς τάσεις τῆς νεότητος τοῦ 1898.

Ἡ οἰκογένεια Πασκιέ ἔχει υἱοθετήσῃ μιὰν ὄρφανή, μιὰν ἐξαδέλφη, τὴν Πῶλα Λεσκύρ. Εἶναι ἕνας χαρακτήρας δειλός, ὀλιγόλογος, σὰν σβυσμένος ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Καὶ ὅμως, αὐτὴ γίνεται ἀφορμὴ ἑνὸς οἰκογενειακοῦ δράματος. Ὁ ἀδιόρθωτος γιατρός Πασκιέ, ὁ ἀμετανόητος αὐτὸς γλεντιζές, δὲ σέβεται τὴ φιλοξενουμένη του καὶ φυσικὰ τὸ μοιραῖο ἐπέρχεται. Ἡ Πῶλα μένει ἔγκυος. Καὶ ὁ Ζοζέφ, ἡ Σεσίλ, ὁ Λωρὰν, γιὰ νὰ κρῖνουν τὴν ἀτιμία αὐτῆ ἀπὸ τὴ μητέρα τους ποῦ τὴ λατρεύουν, διοργανώνουν τὴ φυγὴ τῆς Πῶλας. Οἱ κόποι τους πᾶνε χαμένοι. Ἡ Πῶλα ξαναγυρίζει στὸ Créteil, μακριὰ φυσικὰ ἀπὸ τὴν οἰκογένεια, ἀλλὰ σπιτωμένη ἀπὸ τὸ δόκτωρα Πασκιέ. Ἡ κατάσταση αὐτῆ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ. Τὰ παιδιά ἐπεμβαίνουν. Κ' ἔξαφνα ἡ κυρία Πασκιέ φθάνει τὴν ὥρα ποῦ ὅλοι εἶναι μαζεμένοι καὶ συζητοῦν. Μπρὸς στὰ σιωπηλά τους πρόσωπα, μαντεύει τὸ καινούργιο δράμα καὶ πέφτει λιπόθυμη. Δὲν πεθαίνει. Ἀπλῶς σωπαίνει. Ὑποφέρει μόνη. Τὰ παιδιά σιγὰ σιγὰ θὰ ἐγκσταλείψουν τὸ σπῆτι. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Λωρὰν γράφει ἕνα γράμμα στὸ φίλο του Ζουστὲν καὶ τοῦ ἐξηγεῖ ὅτι τώρα πιά θὰ ζήσῃ μόνος. Ἡ πίστη σκοτώθηκε μέσα του. Ὁ καινούργιος αἰώνας ἀνατέλλει. Τί θὰ κἀνῃ ὁ Λωρὰν γιὰ νὰ σωθῇ;

Μ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα μένει ὁ ἀναγνώστης τοῦ τρίτου τόμου τῶν «Χρονικῶν τῶν Πασκιέ». Ὑ-

πάρχουν κι' ἐδῶ, ὅπως καὶ στοὺς προηγούμενους, κεφάλαια περίφημα ποῦ συγκινοῦν βαθειά, ποῦ φωτίζουν ἄπλετα τὴ σκέψη καὶ τὶς παραμικρότερες πράξεις κάθε χαρακτήρος. Ὅλοι οἱ τύποι ζοῦν μὲ μιὰ ζωὴ φλογερή. Τοὺς αἰσθανόμαστε γύρω μας, νιώθουμε τὴν ἀτμοσφαῖρα τοῦ 1900 νὰ μᾶς πλημμυρίζει καὶ τὸ γράμμα ποῦ κλείνει τὸ βιβλίον εἶναι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἕνα ἀριστουργηματικὸ συγκλονιστικὸ κομμάτι. Ποτὲ ἡ τέχνη τοῦ μεγάλου συγγραφέως δὲν ἔφθασε σ' αὐτὴ τὴν ὀριμότητα, σ' αὐτὴ τὴ μεστὴ σκέψη καὶ τὸν συγκρατημένον λυρισμό, ὅσο στοὺς τρεῖς πρώτους τόμους τοῦ κύκλου τῶν «Πασκιέ». Ὁ Ντυαμὲλ ἀναδεικνύεται ἀκόμα μιὰ φορὰ ὁ μοναδικὸς πεζογράφος ποῦ γνωρίζει νὰ κεντᾷ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ βυθίξῃ τὸν ἀναγνώστη σὲ συλλογὴ. Μὲ τὴ δημιουργία τύπων, ὅπως ὁ Σαλαβέν, ὅπως ὁ Λωρὰν Πασκιέ, ὁ Ντυαμὲλ τοποθετεῖται πλάι στὰ μεγάλα ὀνόματα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Σόλωνος Π. Βογιατζάκη καὶ Νικολάου Τωμαδάκη : «Βιβλιογραφία Διονυσίου Σολωμοῦ (1825-1933)».

Σημαντικὴν ἀνάγκην τῆς πενιχρᾶς νεοελληνικῆς φιλολογίας ἔρχεται νὰ ἱκανοποιήσῃ (καὶ ἀληθινὰ ἱκανοποιεῖ) ἡ βιβλιογραφία τοῦ Σολωμοῦ (1), καρπὸς μακρᾶς συνεργασίας δύο νέων φιλολόγων, τοῦ Σ. Βογιατζάκη, τελειοφοίτου τῆς φιλολογίας, ὁ ὁποῖος καὶ ἄλλοτ' ἐνεφανίσθη εἰς δημοσιεύματα ὡς συνεργάτης τοῦ πολυτίμου καθοδηγητοῦ καὶ φίλου του, καὶ τοῦ Ν. Τωμαδάκη, γνωστοῦ ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἤδη δημοσιεύματά του περὶ κρητικῶν θεμάτων — ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ὀλίγους, τοὺς ἡρωϊκοὺς τολμῶ νὰ εἶπω, φιλολόγους τῆς ἐπαρχίας, τῶν ὁποίων ὁ ζῆλος πρὸς τὴν ἐπιστήμην μέσ' ἀπὸ τὰ χίλια ἔμπόδια, ἰδιαιτέρως τὴν ἔλλειψιν καὶ τῶν στοιχειωδεστέρων βοηθημάτων, προβάλλει φωτεινότερος καὶ φλογερότερος.

Μὲ τὸν ζῆλον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν πείρην ἀξιολόγων περὶ Σολωμοῦ δημοσιευμάτων εἰς φυλλάδια ἢ περιοδικὰ — ὁ Τωμαδάκης εἶναι ὁ πρῶτος ποῦ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν διατριβὴν ἐπὶ διδακτορικᾷ ἀπὸ τὸν Σολομόν — ἐπεχείρησαν καὶ ἔφεραν εἰς ἀξιόλογον πέρας οἱ δύο συγγραφεῖς ἐν ἀπὸ τὰ δυσκολώτερα βιβλιογραφικὰ ἔργα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐλαχίστη προεργασία εἶχε γίνει καὶ πολυάριθμα ἔμπόδια παρουσιάζονται. Καὶ τὸ πλῆθος τοῦ συγκεντρωθέντος ὕλικου (450 καὶ πλέον ἀριθμοὶ) ἀποτελεῖ τὴν μεγαλυτέραν ἀπόδειξιν τῆς εὐσυνειδησίας καὶ φιλοπονίας ποῦ ἐχρειάσθησαν.

Φυσικὰ δὲν θὰ λείψουν ἐκεῖνοι, ποῦ θ' ἀνακαλύψουν τὴν παράλειψιν αὐτοῦ ἢ ἐκείνου τοῦ δημοσιεύματος, τὸ ὁποῖον ἢ τύχη μᾶλλον παρὰ ἡ ἐπι-

(1) Σημ. τῆς «Νέας Ἑστίας»: Διατηροῦμεν τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ κ. Συκουτρῆ.

μέλειά των ἔφευγον εἰς γνῶσιν των — ἤδη ὁ Τωμαδάκης ἠναγκάσθη νὰ προσθέσῃ συμπληρώσεις εἰς τὰς σ. 172 174 τοῦ Νεοελληνικοῦ Ἀρχείου. Μὲ τὴν μικρολογίαν μάλιστα ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς Ἕλληνας λογίους, δὲν θὰ δυσκολευθοῦν νὰ προβοῦν εἰς εὐκόλους καὶ φθονεράς ἐπικρίσεις. Εἰς αὐτοὺς θὰ εἶχε κανεὶς νὰ οὐστήσῃ κάτι ἀπλούστατον : νὰ συντάξουν καὶ αὐτοὶ ἀνάλογον ἔργον περὶ ὠμισμένου λογοτέχνου χωρὶς τὰ λάθη καὶ τὰς παραλείψεις ποὺ ἐπιχοῖνον. Ἄλλωστε, τὴν ἀνεύρεσιν παραλείψεων καὶ ἀνακριβειῶν διευκολύνουν οὐσιωδῶς αὐτοὶ οἱ συντάκται, ἀπαριθμήσαντες εὐσυνειδήτως τὰ περιοδικά, ποὺ ἀπεδελτίωσαν, καὶ δηλώσαντες δι' ἀστερίσκου ὅλα τὰ δημοσιεύματα, τῶν ὁποίων γνῶσιν ἔλαβον ἐκ δευτέρας χειρός.

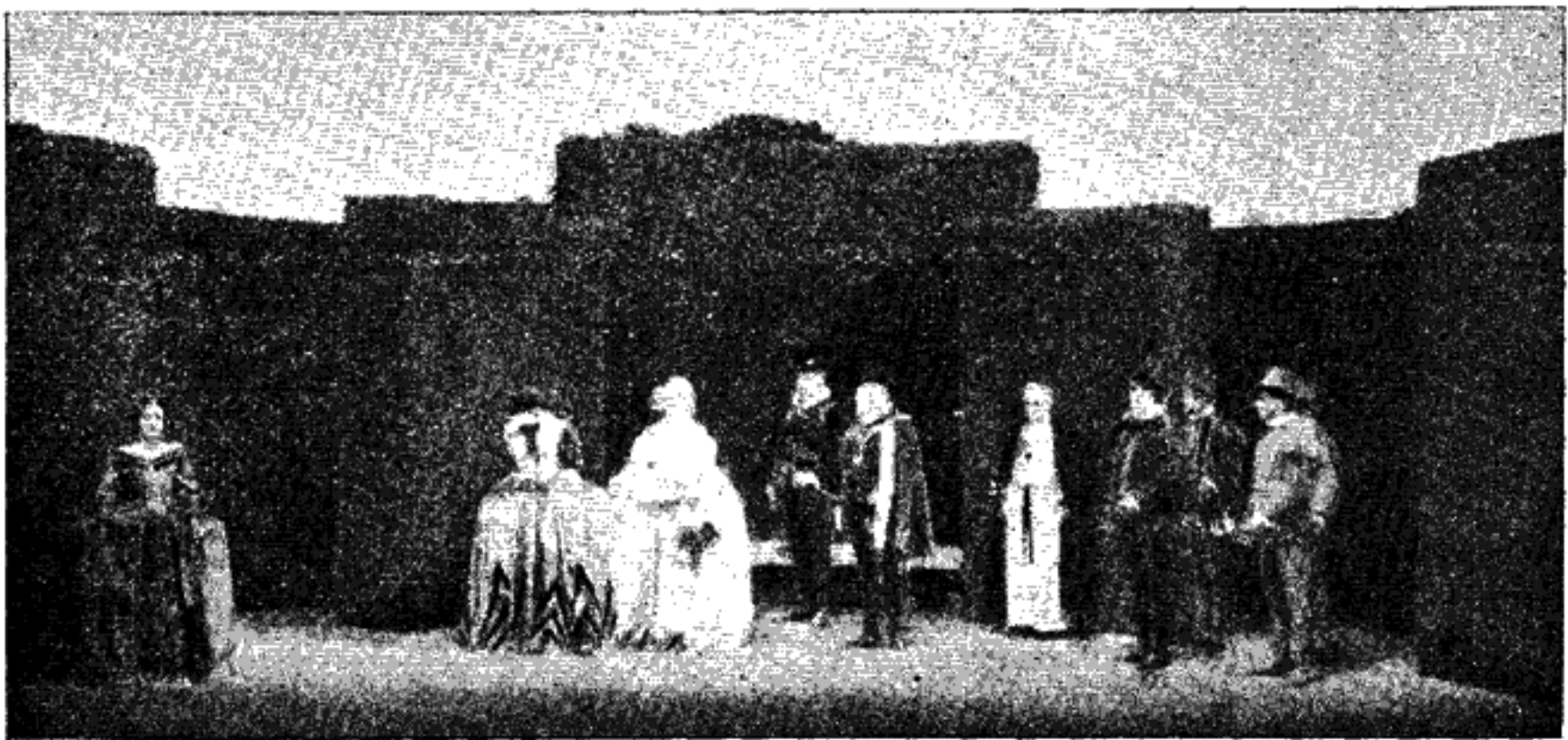
Εἰς δευτέραν ἔκδοσιν, ἣ ὅποια εὐχομαι νὰ γίνῃ πολὺ σύντομα — καὶ διὰ λόγους τυπογραφικῆς ἐμφανίσεως ἀκόμη ἢ ἐκτύπωσης ἀδικεῖ πολὺ τὴν ἐργασίαν — ὁ κατάλογος αὐτὸς τῶν περιοδικῶν θ' αὐξηθῆ πολὺ περισσότερο (λείπουν ἀπ' ἐκεῖ γνωστάτα περιοδικά, ὅπως ἡ *Νέα Ζωὴ* Ἀλεξανδρείας, τὰ *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, ἢ (παλαιά) *Ἑβδομάς*, τὸ *Δελτίον τοῦ Ἑκπαιδ. Ὁμίλου*, τὸ *Δελτίον Ὁμοσπονδίας τῶν λειτουργῶν τῆς Μ. Ἑκπαιδεύσεως*, ὁ *Ν. Ἑλληνομνήμων* κ.λ.π.) καὶ πολλοὶ ἀστερίσκοι θὰ φύγουν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιευμάτων θὰ πλουτισθῆ. Καὶ ἀκριβῶς μὲ τὴν πρόβλεψιν αὐτὴν τῆς 2. ἐκδόσεως θεωρῶ ἀπαραίτητον νὰ παρουσιάσω μερικὰς παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν μέθοδον καὶ τὴν κατάταξιν τοῦ ὕλικου, ἐπομένως παρατηρήσεις γενικωτέρας σημασίας καὶ γενικωτέρας ἴσως χρησιμότητος — εἰδεμή, δὲν θὰ ὑπῆρχε λόγος

νὰ τὰς ἐκθέσω δημοσίᾳ· θὰ τὰς ἀνεκοίνωνα ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς συγγραφεῖς.

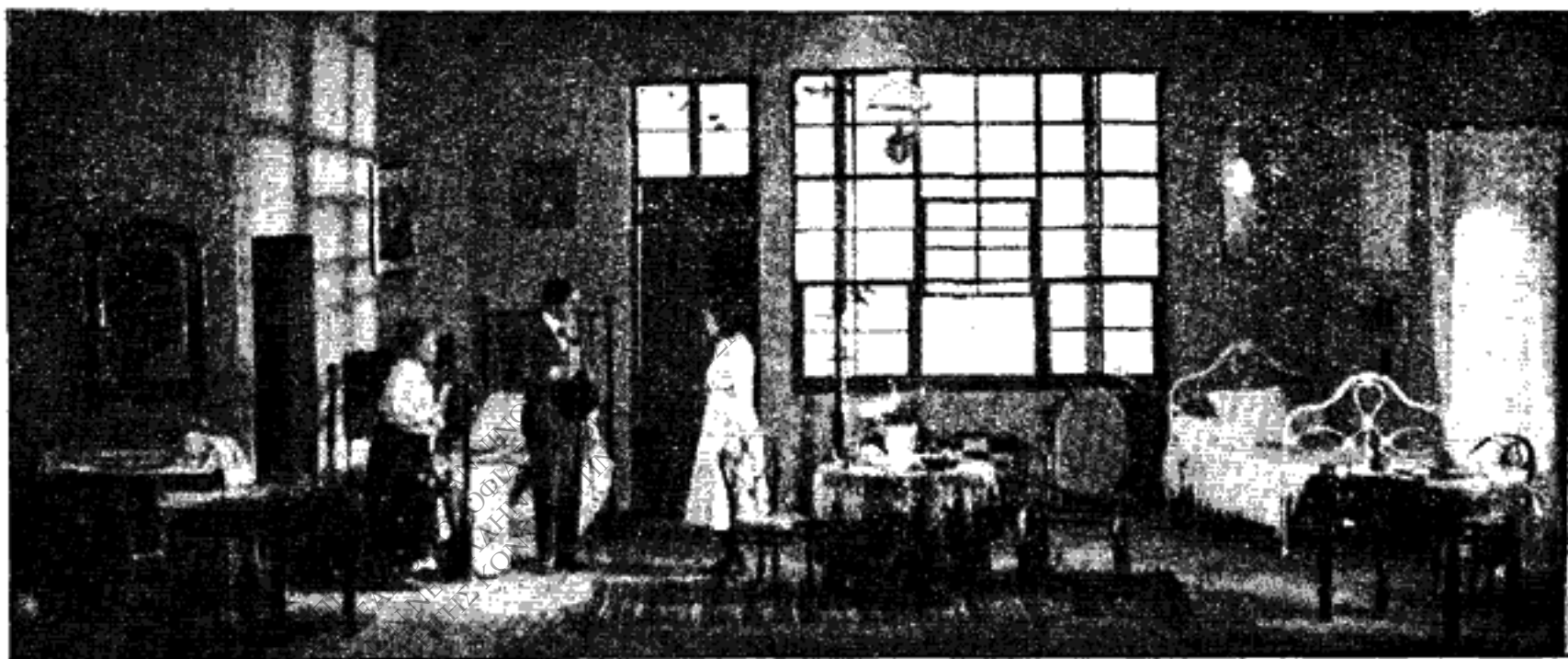
Τὸ βιβλιογραφικὸν ὕλικὸν χωρίζουν οἱ συγγραφεῖς εἰς 6 κεφάλαια : *Α'*. Ἐκδόσεις τῶν ἔργων, *Β'*. Βιογραφικὰ τῶν Σολωμῶν, *Γ'*. Κριτική, *Μελέτη*, *Ἀρθρα*, *Δ'*. Λόγοι καὶ Διαλέξεις, *Ε'*. Σχετικὰ Δημοσιεύματα, *Σ'*. Ἀφιερώματα. Φοβοῦμαι ὅτι ἡ διαιρέσις τοῦ ὕλικου δὲν ὑπῆρξε πολὺ ἐπιτυχής. Περὶ τοῦ *Α'* κεφαλαίου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Ἄλλ' εἰς τ' *Ἀφιερώματα* π.χ. συνανεμείχθησαν, ἔστω καὶ ὑποδιηρημένα εἰς δύο τμήματα, ποικίλης φύσεως δημοσιεύματα : ὅσα ἐγὼ εἰς τὴν μελέτην μου Περὶ βιβλιογραφίας τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας κατέταξα ὑπὸ τοὺς τίτλους *Συλλογαὶ καὶ πανηγυρικὰ δημοσιεύματα*, *Γνώμαι καὶ κρίσεις*, *Ποιήματα καὶ ἀφιερώσεις βιβλίων* (ἐδῶ ἀνήκει καὶ ὁ ἀρ. 188)· ἀρκετὰ ποὺ θὰ κατέτασσα εἰς τὰ *Χρονογραφικά* (ἀρ. 409, ἐνῶ τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῶν περιέχεται εἰς τὸ κεφ. *Ε'*.)· ἀκόμη καὶ δημοσιεύματα ποὺ δὲν θὰ ἐξητοῦσε κανεὶς ἐδῶ, π.χ. τὸ βιβλίον Krumbacher — Χατζιδάκι περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἀρ. 413, ἐνῶ τὰ ἄλλα σχετικὰ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος εὐρίσκονται εἰς ἄλλα κεφάλαια, ὅπως ἀρ. 275, 350, 363, 383 κλπ. Ἐπίσης ἀρ. 418 ἢ γνώμη τοῦ Ροῦδου περὶ τοῦ μεγαλυτέρου Ἑλληνοποιητοῦ, ποὺ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χωρισθῆ ἀπὸ τὸν ἀρ. 372.

Ἐπειτα, ἐνῶ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ βιβλίον διασπᾶται εἰς περισσότερους ἀριθμοὺς (π.χ. τὸ Πανηγυρικὸν Τεῦχος ἀρ. 320 καὶ 364, ἢ μονογραφία τοῦ Φ. Μιχαλοπούλου ἀρ. 143 καὶ 289), τοποθετοῦνται ἄλλα ἐκεῖ, ὅπου ἐν μέρει ἢ καὶ ὀλιγώτερον

ΑΠΟ ΤΑΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ " ΕΘΝΙΚΟΥ ,,

Μία σκηνὴ ἀπὸ τὸν « Δὸν Κάρλο » τοῦ Σίλλερ.

Μία σκηνή από τούς « Φοιτητάς » του κ. Γρ. Ξενοπούλου.

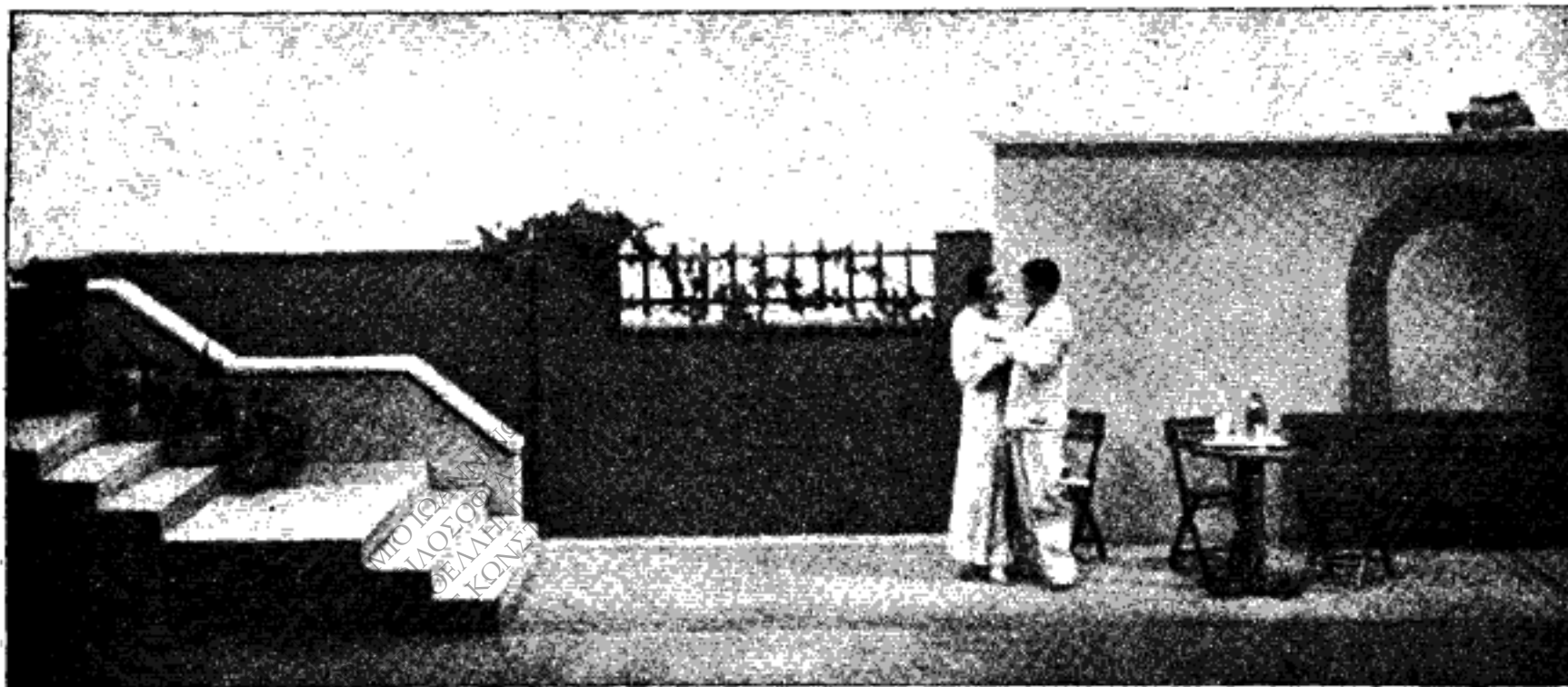
άνηκουν (π.χ. τὰ Προλεγόμενα τοῦ Πολυλά εἰς τὰ Βιογραφικά, ἐνῶ εἶναι περισσότερον κριτική καὶ ἐγκώμιον παρά βιογραφία) ἢ διασπῶνται τὰ συγγενῆ (παραδείγματα εὐρίσκεις εὐκολὰ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ εὐρετηρίου). Ἰδίως τὸ Ε'. κεφάλαιον περιέχει παντοδαπῆς φύσεως δημοσιεύματα. Βεβαίως χρειάζεται πάντοτε ἓνα κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον θὰ συμπεριλάβῃ τὰ Δημοσιεύματα γενικωτέρου ἢ ἀλλοτρίου περιεχομένου (αὐτὸν τὸν τίτλον εἶχα ὑποδείξει ὡς καταλληλότερον), ὅσα περιέχουν κάτι ἀξιόλογον περὶ Σολομοῦ, π.γ. γραμματολογικὰ ἐγχειρίδια, ἱστορικὰ περὶ Ἑπτανήσου βιβλία, ταξιδιωτικὰς ἀναμνήσεις κλπ. Ἄλλ' ἢ Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας τοῦ Καμπάνη (τῆς ὁποίας καὶ αἱ τρεῖς ἐκδόσεις ἔπρεπε ν' ἀναφερθῶν) τοποθετεῖται ἄλλοτε εἰς τὸ Γ' καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ Ε'. κεφάλαιον (ἀρ. 301 καὶ 379), ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἢ εἰδικὴ μελέτη περὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους τοῦ Σολομοῦ ὑπὸ τοῦ Ψυχάρη (ἀρ. 351) κατατάσσεται εἰς τὸ κεφάλαιον Ε' (ἐνῶ ἀνήκει εἰς τὸ Γ'), εἰδικὰ δ' ἐπίσης ἄρθρα περὶ Σολομοῦ ἐπικαιροῦ χαρακτήρος (π.χ. ἀρ. 355—362) ἢ καθαρῶς βιογραφικοῦ περιεχομένου (ἀρ. 366), ἀκόμη καὶ ἀνθολογίαι μὲ ποιήματα τοῦ Σολομοῦ εἰς τὸ πρωτότυπον ἢ μεταφρασμένα (ἀρ. 345, 347, 402), ποὺ θ' ἀνήκουν εἰς τὸ κεφ. Α', περιεληφθῆσαν ὅλα εἰς τὸ Ε'. αὐτὸ κεφάλαιον.

Δὲν θ' ἀνέφερα τὰς λεπτομερείας αὐτάς, ἂν δὲν ἐχρειάζοντο, διὰ τὰ δειχθῆ, χωρὶς ἀνευθύνους γενικότητος, πόσα μειονεκτήματα παρουσιάζει ἡ προτιμηθεῖσα διαίρεσις. Πρῶτον διότι δὲν ἐστηρίχθη εἰς ἐνιαίαν βᾶσιν, καὶ δὴ τὴν μοναδικὴν διὰ τὴν προκειμένην περίπτωσιν : τὸ περιεχόμενον τῶν δημοσιευμάτων. Διότι, ἐνῶ ἄλλοτε ἔλήφθη τοῦτο ὑπ' ὄψιν (κεφ. Β'. Βιογραφικά, κεφ. Ε' ἐν μέρει), ἄλλοτε διεκρίθησαν τὰ δημοσιεύματα κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τῶν μορφῆν, (Μελέτη, Ἄρθρα, Λόγοι καὶ Διαλέξεις) ὡς νὰ εἶχε σημασίαν μεγάλην ἂν ἡ μελέτη τοῦ Σ.

Λάμπρου (Σολωμὸς καὶ Σιμωνίδης ἀρ. 319), τοῦ Ἄντ. Μάτεση (Ὁ Σολωμὸς καὶ ἡ Ζάκυνθος ἀρ. 321), τοῦ Γρ. Ξενοπούλου (Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ γυναῖκες ἀρ. 323), τοῦ Δημ. Μπαλάνου (Ὁ Δ. Σολωμὸς καὶ τὰ μεγάλα ἰδανικά ἀρ. 324) ἔχουν τὴν μορφήν διαλέξεως, ὥστε νὰ διηκριθῶν ἀπὸ ἄλλα παρόμοια δημοσιεύματα ὑπαχθέντα ὑπὸ τὸ κεφάλαιον Κριτικὴ-Μελέτη. Μήπως οἱ ἀρ. 227, 290, 293 π.χ. δὲν εἶναι διαλέξεις ;

Ἐπειτα αἱ ὑποδιαίρεσις αὐταὶ εἶναι τόσο μεγάλαι καὶ τόσο γενικαί, ὥστε σχεδὸν καμμίαν διαφορὰν δὲν θὰ παρουσίαζεν ἡ βιβλιογραφία, ὡς πρὸς τὴν διευκόλυνσιν τοῦ ἀναγνώστου, ἂν ὅλα τὰ περὶ Σολομοῦ δημοσιεύματα ἀπαριθμοῦντο μὲ χρονολογικὴν ἀπλῶς σειρὰν χωρὶς καμμίαν ὑποδιαίρεσιν. Ὁ ἐπιθυμῶν π.χ. νὰ γνωρίζῃ τί ἐγράφη περὶ τῆς θρησκευτικότητος τοῦ Σολομοῦ, θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος καὶ τὸ κεφάλαιον περὶ Βιογραφικῶν νὰ διεξέλθῃ καὶ τοὺς Λόγους καὶ Διαλέξεις καὶ τὰ « Σχετικὰ δημοσιεύματα » καὶ τ' Ἀφιερώματ' ἀκόμη, δηλαδὴ κατ' οὐσίαν ὅλα. Διότι λείπει εἰδικὴ ὑποδιαίρεσις, ἡ ὁποία, πλουτιζομένη μὲ παραπεμπτικὰ σημειώματα (πρβλ. ἀρ. . .), θὰ συνεχέντρωνεν ὅλα ὅσα χρειάζεται.

Τὰ ἐλαττώματ' αὐτὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαφύγουν τὴν κρίσιν καὶ τὴν πείραν τῶν συγγραφέων· ἐπεχείρησαν μάλιστα νὰ τὰ ἐπανορθώσουν ἐν μέρει προσθέτοντες εἰς τὸ τέλος σ. 60—62 ἓνα Συγκριτικὸν πῖνακα τῆς ὕλης μὲ λογικωτέρας καὶ εἰδικωτέρας ὑποδιαίρεσις. Πρακτικώτερον ὅμως θὰ ἦτο ἡ κατανομὴ αὐτὴ νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς αὐτοὺς τοὺς τίτλους τῶν βιβλιογραφουμένων δημοσιευμάτων, καὶ ὄχι, ὅπως τώρα, εἰς τοὺς ἀριθμούς, ὥστε νὰ μὴ ἀναγκάζεται κανεὶς κάθε φορὰν νὰ ζητῆ νὰ ἐπαληθεύσῃ τοὺς ἀναφερομένους ἀριθμούς. Φυσικὰ θὰ παραμείνουν πάντοτε πολλὰ τ' ἀμφιλεγόμενα, οὔτε εἶναι δυνατόν οἰαδήποτε διαίρεσις ν' ἀποφύγῃ τὰς ἀτελείας ὡς πρὸς τὴν κατανομήν, ἢ καὶ τὴν ὑπαρξιν κε-

"Άλλη σκηνή από τούς « Φοιτητάς ».

φαλαίου με τον τίτλον *Διάφορα*. 'Αλλά τὸ γεγονός, ὅτι κανένα σύστημα δὲν εἶναι τέλειον, δὲν εἶναι δικαιολογία ὑπὲρ τῆς ἐγκαταλείψεως παντὸς συστήματος, ἂν δὲ ἀποχωρισθῶν αἱ *Γενικαὶ καὶ μονογραφίαι* (εἰς τὰς ὁποίας θὰ περιληφθῶν δια παραπεμπτικοῦ σημειώματος, ὅχι ὡς αὐτοτελεῖς ἀριθμοί, καὶ οἱ πρόλογοι τῶν διαφόρων ἐκδόσεων), ἂν περιορισθῶν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰ *Διάφορα*, ἂν χρησιμοποιηθοῦν εὐρύτατα τὰ παραπεμπτικὰ σημειώματα (*πρβλ. καὶ ἀρ. . .*), ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ πρακτικωτέρα δυνατὴ κατάταξις.

Τὰ δημοσιεύματα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου κατατάσσουσιν οἱ συγγραφεῖς κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν — σύστημα ἐναντίον τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλοτ' ἀντετάχθη καὶ τώρα εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ ἐπανέλθω, διότι φαίνεται ν' ἀπολαύῃ ἰδιαιτέραν προτίμησιν ὄχι τὸσον διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φαίνεται χρονικὰ ἡ πορεία τῶν *σολωμικῶν μελετῶν*, ὅπως τὸ δικαιολογοῦν οἱ συγγραφεῖς καὶ οἱ προκάτοχοί των, ὅσον διότι εἶναι σύστημα περισσότερον ἀπλοϊκόν, περισσότερον μηχανικόν καὶ δημιουργεῖ ὀλιγωτέρας μερίμνας. Ἄλλωστε θὰ ἤθελα νὰ θέσω τὰ ἑξῆς δύο ἐρωτήματα: 1) Εἶναι τὸσον πολλὰ ὅσα ἐγράψαν περὶ νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ὥστε νὰ χρειάζομεθα πλέον καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐκπομπειάν των σταδίων πού ἐπέρασεν ὡς τὴν σημερινὴν τῆς ἀνάπτυξιν ἢ ἐρευνά τῆς; Ἐπειτα, ἀπὸ τούς 100 ἀναγνώστας μιᾶς βιβλιογραφίας μάλισ ὁ ἕνας θὰ ἔχη παρόμοια ἱστορικὰ ἐνδιαφέροντα; οἱ περισσότεροι θὰ θέλουν νὰ εὐρίσκουν προχειρως τί ἐγράφη ὡς τώρα περὶ ἐνὸς ἐκάστου ζητήματος; 2) Εἶναι δυνατὸν πράγματι νὰ φανῇ ἡ ἱστορία τῶν μελετῶν περὶ Σολομοῦ ἀπὸ μιαν πλήρη βιβλιογραφίαν; Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι στατιστικὴ, οὐτ' ἐνδιαφέρεται νὰ μάθῃ τί καὶ πόσα ἐδημοσιεύθησαν τὸ 1870, τὸ 1871, τὸ 1872 καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἡ ἱστορία εἶν' ἐξ ἐλιξις ὀργανικὴ, χωροῦσα ἀπὸ σταθμοῦ εἰς σταθμὸν κατὰ λογικὴν ἀναγκαιότητα, καὶ οἱ σταθμοὶ αὐ-

τοὶ τῆς σολωμικῆς φιλολογίας προϋποθέτουσι προτικὴν ἐπιλογὴν τῶν θεμελιωδῶν δημοσιευμάτων, χάνονται δὲ μέσα εἰς τὰ δευτερεύοντα καὶ λεπτομερειακά, τὰ ὁποία μία βιβλιογραφικὴ ἐργασία εἶν' ὑποχρεωμένη νὰ μὴ παραλείψῃ. Δὲν εἶναι λοιπὸν τοῦ βιβλιογράφου ἔργον, ἀλλὰ τοῦ γραμματολόγου νὰ διακρίνῃ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐρένης ὀρισμένου λογοτέχνου. Ἡ χρονολογικὴ κατάταξις πρέπει νὰ τηρῆται μόνον εἰς ἐκεῖ ὅπου ἐπιβάλλεται ἀπὸ λογικὴν (ὄχι χρονολογικὴν) ἀναγκαιότητα (π.χ. ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ προταχθῇ ἡ ἐκδοσις τοῦ Πολυλά τῆς τοῦ Δὲ Βιάζη, καὶ αὕτη τῆς τοῦ Πολυμά), εἴτε ὅπου δὲν παραβλάπτει, οὔτε διασπᾷ τὰ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον συγγενεύοντα (π.χ. ἀρ. 60 - 65 - 81 - 96 ἢ ἀρ. 66 - 86 - 70 - 107).

Τὸ Α' μέρος ἐπιγράφεται *Ἐκδόσεις τῶν ἔργων* (διὰ τὸ ὄχι *Ἔργα* ἀπλῶς;) καὶ εἶναι ὁμολογουμένως τὸ δυσκολώτερον μέρος τῆς ἐργασίας. Διότι ὁ Σολομὸς δὲν ἐξέδωκεν, ὡς γνωστόν, ὁ ἴδιος καμμίαν ποιητικὴν του συλλογὴν, ἐφ' ὅσον ἔζη, τὰ δὲ μέχρι τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Πολυλά (1859) γνωστὰ ποιήματα, ἑλληνικά καὶ ἰταλικά, εἶχαν δημοσιευθῆ ἔδω καὶ ἐκεῖ εἰς φυλλάδια καὶ περιοδικὰ καὶ ἀνθολογίας, εἰς περιοδικὰ δ' ἐδημοσιεύθησαν συμπληρωματικῶς καὶ πλῆθος ἄλλα ἔργα μὴ περιληφθέντα εἰς τὰς πρώτας συνολικὰς ἐκδόσεις. Ἐπειτα καὶ αἱ μεταφράσεις τῶν ἔργων του δὲν εἶν' εὐκόλον νὰ χωρισθῶν ἀπὸ τὰς ἐκδόσεις τῶν πρωτοτύπων, οὔτε τὰ ἰταλικά του ἔργα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά. Ἐντούτοις καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ θὰ ἦτο δυνατόν, ἀντὶ τῆς προχειροῦ καὶ μηχανικῆς χρονολογικῆς, νὰ προτιμηθῇ κατάταξις περισσότερον συστηματικὴ, ἔστω καὶ ἀδρομερῆς καὶ χρησιμοποιουσ' ἀφθόνους συσχετιστικὰς σημειώσεις. Θὰ ἤμποροῦσαν π.χ. νὰ συγκεντρωθῶν μαζί αἱ συνολικαὶ ἐκδόσεις τοῦ ἔργου του, νὰ χωρισθῶν τὰ ἰταλικά ποιήματα, αἱ μεταφράσεις των, αἱ ἀλλόγλωσσοι μεταφράσεις τῶν ἑλληνικῶν, αἱ ἐπι-

στολαί του, τὰ πεζογραφήματα καὶ ἄλλα. Κατ'αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ συνεκεντρώνοντο εἰς ἰδίαν παράγραφον αἱ ἀνθολογίαι, ὅσαι περιέχουν ποιήματα τοῦ Σολομοῦ — ἐφ' ὅσον ἐχρειάζεται ν' ἀναφερθοῦν. Διότι, κατὰ τὴν γνώμην μου, μόνον ἀνθολογίαι πού ἐξεδόθησαν πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Πολυλά ἢ παρουσιάζουν κάτι τὸ ἰδιάζον (ὅπως ἡ ὑπ' ἀρ. 63), ἔχουν τὴν θέσιν των εἰς μίαν ἐπιστημονικὴν βιβλιογραφίαν, καὶ ὄχι αἱ πρόχειροι ἀνθολογίαι καὶ αἱ χρησιμὰ θειαι, εἰς τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ πασίγνωστοι πλέον ἐκδόσεις τοῦ ποιητοῦ. Διατί τότε νὰ μὴ περιληφθοῦν καὶ τὰ Νεοελληνικὰ ἀναγνώσματα;

Μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ οὔτε θὰ ἔχάνοντο σημαντικὰ δημοσιεύματα (ὅπως π. χ. ἡ ἐκδοσις τοῦ Πολυλά) μέσα εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἀσημάντων ἢ δευτερευόντων, οὔτε π. χ. θὰ ἔχωρίζοντο τόσον πολὺ (ἀρ. 71 καὶ 100) αἱ δύο ἐκδόσεις τῆς μεταφράσεως τῶν Ἰταλικῶν ποιημάτων ὑπὸ Καλοσγούρου. Θὰ ἔπρεπε μάλιστα (εἰδικῶς διὰ τὸν Σολομόν) διὰ σταυροῦ νὰ δηλωθοῦν τὰ δημοσιεύματα ἐκεῖνα (ἰδίως περιοδικὰ καὶ ἀνθολογίαι), τὰ ὅποια θὰ ἠδύναντο νὰ θεωρηθοῦν ὡς editio princeps τῶν περιεχομένων ποιημάτων, καὶ νὰ μὴ διακρίνονται δι' ἰδιαιτέρου ἀριθμοῦ αἱ καθαρῶς βιβλιοπωλικαὶ ἀνατυπώσεις ὀρισμένης ἐκδόσεως (π. χ. 64-101, 52-82-99).

Ἡ σημασία τοῦ κρινομένου ἔργου καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ εὐσυνειδησία τῶν συντακτῶν τοῦ ἐλπίζω νὰ δικαιολογήσουν τὴν διεξοδικότητα τῆς προκειμένης βιβλιοκρισίας. Ὅσοι θὰ τὴν διαβάσουν, δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦν ὅ,τι δὲν ἐλησμόνησεν οὔτε στιγμὴν ὁ κρινὼν: εἶναι πολὺ εὐκολώτερον ν' ἀνακαλύπτῃ σφάλματα καὶ νὰ διακρίνῃ τὴν ὀρθοτέραν διαίρεσιν καὶ κατὰ τάξιν τοῦ ὕλικου, ὅταν τὸ ἔχῃ ἐνώπιόν σου συγκεντρωμένον καὶ καθαροτυπωμένον, παρὰ ὅταν ἀγωνίζεσαι νὰ θέσῃς εἰς κάποιαν τάξιν τὸν ἄμορφον σωρὸν δελτίων καὶ σημειωμάτων. Θὰ ἐννοήσουν τότε διατί αἱ ἀντιρρήσεις μου δὲν ἐλαττώνουν διόλου τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν συμπάθειαν, μὲ τὴν ὁποίαν χαιρετίζω τὴν χρήσιμον ἐργασίαν τῶν δύο συναδέλφων.

Ι. ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

Μ. Τσιριμῶκος: «Τέχνη Ποιητικὴ».

Γιὰ τὸ τί εἶναι τέχνη ποιητικὴ καὶ γιὰ τὸ τί εἶναι ποίηση, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὰ σήμερα, πολλὰ ἔχουν γραφῆ καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς πολλὰ θὰ γραφοῦνε καὶ στὸ μέλλον. Ὁ κ. Μ. Τσιριμῶκος, στὸ βιβλίον του «Τέχνη Ποιητικὴ», χωρισμένον σὲ δύο μέρη, ἐξετάζει αὐτὸ τὸ ζήτημα. Καὶ στὸ πρῶτον μέρος, τὸ γενικόν, βρῖσκει μὲ τὴν ἔρευνα πού κάνει πὼς τὰ θεμελιώδη γνωρίσματα τῆς ποιήσεως, οἱ κατ' ἐξοχὴν ποιητικὲς ἰδιότητες, τ' ἀντικειμενικὰ τεκμήρια τῆς ἀξίας ἐνὸς ἔργου ποιητικοῦ, εἶναι ἡ γλωσσοπλαστικὴ καὶ ἡ ρυθμοπλαστικὴ τοῦ ἀξία. Στὸ δεύτερον μέρος ἐφαρμόζει

τὰ συμπεράσματά του αὐτὰ στὸ ἔργο διαφόρων ποιητῶν καὶ βαθμολογεῖ τὴν ἀξία τους.

Ὁ κ. Τσιριμῶκος στὸ βιβλίον του αὐτὸ ἐξήγησε τεκμήρια ἀντικειμενικὰ, χεροπιαστά, πού νὰ κρίνουν τὴν ἀξία ἐνὸς ποιητικοῦ ἔργου, καὶ κατάληξε νὰ βρῆ πὼς τέτοια εἶναι μόνον τὸ γλωσσοπλαστικὸ καὶ τὸ ρυθμοπλαστικὸ στοιχεῖο τοῦ ποιήματος, πού, κατὰ τὴν ταπεινὴ μου κρίση, ὅσοδήποτε σπουδαῖο ρόλο καὶ νὰ παίξουνε γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ μορφή τοῦ ποιήματος, δὲν εἶναι παρὰ στοιχεῖα ἐξωτερικὰ τῆς τεχνικῆς, καὶ δὲ μποροῦνε μόνον τους νὰ προδικάσουνε τὴν ἀξία τοῦ ποιητικοῦ ἔργου.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ ποιήματος, πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ φαντασία καὶ τὴ διαίσθησιν τοῦ ποιητῆ, εἶν' ἐπίσης ἓνα σπουδαῖο στοιχεῖο πού κρίνει τὴν ἀξία του. Κ' ἔπειτα, ὁ τρόπος τῆς παραστάσεως τοῦ περιεχομένου τοῦ ποιήματος, τῆς ποιητικῆς του οὐσίας, ὁ τρόπος τῆς συνθέσεώς του, ἀποτελεῖ ὁμοίως σπουδαιότατον μέρος τῆς τεχνικῆς, γιὰτὶ ἀπὸ τὸν τρόπον αὐτὸ ἐξαρτᾶται, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος, ἡ παραστατικὴ δύναμη, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ὁμορφιά τῆς οὐσίας τοῦ ποιήματος. «Ἀρχὴ μὲν οὖν καὶ οἶον ψυχῆ ὁ μῦθος τῆς τραγωδίας», γράφει ὁ Ἀριστοτέλης στὴν «Ποιητικὴ» του, σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ ποιήματος καὶ μὲ τὸν τρόπον τῆς συνθέσεώς του. Καὶ στὸ ἴδιον κεφάλαιον, σὰν ἐπεξηγήσῃ τῆς λέξεως «μῦθος», σημειώνει: «Λέγω γὰρ μῦθον τοῦτο, τὴν σύνθεσιν τῶν πραγμάτων.» Καὶ λίγο πλεῖ κατὰ συμπληρώνει: «Μέγιστον δὲ τούτων ἐστὶν ἡ τῶν πραγμάτων σύστασις.» Καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς συνθέσεως, ὅσο κι' ἂν εἶναι πλατὺ στὴν τραγωδίαν καὶ στὸ ἔπος, δὲν παύει νὰ ὑπάρχῃ καὶ στὸ λυρικὸν ποίημα, ὅσο κι' ἂν εἶναι σύντομον, γιὰτὶ καὶ τὸ λυρικὸν ποίημα ἔχει κι' αὐτὸ τὸ δικόν του περιεχόμενον, πού ἀπαιτεῖ τὴν κάποιαν του σύνθεσιν.

Κι' ὁ Σολωμός, στὸν πρῶτον τοῦ στοχασμοῦ μπροστὰ στοὺς «Ἐλευθέρους Πολιορκημένους», γράφει: «... σκέψου βαθειὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ ὑποκειμένου, καὶ τὴ μορφήν τῆς τέχνης.» Κι' αὐτὸ τὸ «ὑποκείμενον» φαντάζομαι νὰ μὴν ἀπέχῃ πολὺ ἀπὸ τὸ περιεχόμενον, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν οὐσίαν τοῦ ποιήματος. Καὶ τὴν ὑπόστασιν τῆς οὐσίας αὐτῆς θέλει ὁ ποιητὴς κυρίως νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ μελετήσῃ. Καθὼς μὲ «μορφήν τῆς Τέχνης» δὲν ἐννοεῖ βέβαια τὴ στιχοουργίαν, μὰ τὸν τρόπον τῆς συνθέσεως τῆς οὐσίας τοῦ ποιήματος. Ἔτσι, ἡ φύσιν τῆς πνευματικῆς οὐσίας, καὶ ὁ τρόπος τῆς συνθέσεώς της εἶν' ἐκεῖνο πού ἀπασχόλησε κυρίως τὸ Σολωμόν κι' ὄχι ἡ στιχοουργία της.

Δὲν ἀρνοῦμαι τὴν ἀξίαν τοῦ γλωσσοπλαστικοῦ καὶ τοῦ ρυθμοπλαστικοῦ στοιχείου, δὲν ἀρνοῦμαι τὴν ἀξίαν τῆς στιχοουργίας, μὰ τὰ θεωρῶ στοιχεῖα ἐξωτερικὰ καὶ δευτερώτερα, πού χρησιμεύουνε κι' αὐτὰ γιὰ νὰ κάνουνε, μὲ τὸν ρυθμὸν καὶ μὲ τὴ λέξιν, παραστατικώτερη καὶ λαμπρότερη τὴν ποιητικὴν οὐσίαν. Μὰ ἡ ποιητικὴ οὐσία, ὅταν ὑπάρχῃ, καὶ χωρὶς στιχοουργίαν, μένει πάντα σημαντικὴ, ἔστω καὶ λιγώτερον τεμπῆ, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τοῦ ρυθμικοῦ στοιχείου πού δίνει ἡ στιχοουργία. Ἐνῶ κ' ἡ πλεονέκτημα